

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ
СПРАВ
КРЕМЕНЧУЦЬКИЙ ЛЬОТНИЙ КОЛЕДЖ**

**Циклова комісія соціально-гуманітарних дисциплін та фізичної
підготовки**

ТЕКСТ ЛЕКЦІЇ

**з навчальної дисципліни «Релігієзнавство»
вибіркових компонент освітньо-професійної програми першого
(бакалаврського) рівня вищої освіти
Аеронавігація**

за темою -Сучасні релігії світу

Харків 2021

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 23.09.21 № 8

СХВАЛЕНО

Методичною радою
Кременчуцького льотного
коледжу Харківського
національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 22.09.21 № 2

ПОГОДЖЕНО

Секцією науково-методичної ради
ХНУВС з гуманітарних та соціально-
економічних дисциплін
Протокол від 22.09.21 № 8

Розглянуто на засіданні циклової комісії соціально-гуманітарних дисциплін та фізичної підготовки, протокол від 25.08.2021 № 1

Розробник: викладач циклу соціально-гуманітарних дисциплін та фізичної підготовки, к.пол.н., доцент, викладач вищої категорії, викладач-методист, Матета О.А.

Рецензенти:

1. Завідувач кафедри гуманітарних наук, культури і мистецтва Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського доктор історичних наук, професор Маслак В.І.

2. Викладач циклової комісії економіки та управління Кременчуцького льотного коледжу ХНУВС, к.пед.н, викладач вищої категорії, викладач-методист Носач І.В.

План

1. Буддизм.
 - 1.1. Виникнення буддизму.
 - 1.2. Основні ідеї та напрямки буддизму.
2. Християнство.
 - 2.1. Суспільно-історичні умови виникнення і поширення християнства.
 - 2.2. Ідейні попередники християнства.
 - 2.3. Полеміка про особу основоположника християнства.
 - 2.4. Перетворення християнства в державну релігію Римської імперії.
 - 2.5. Поділ християнських церков.
 - 2.6. Православ'я як різновидність християнства.
 - 2.7. Особливості віровчення і культу католицизму.
 - 2.8. Виникнення протестантизму.
 - 2.9. Загальне у віровченнях і культурі протестантських віросповідань.
3. Іслам.
 - 3.1. Виникнення ісламу.
 - 3.2. Особливості віровчення і культу ісламу.
 - 3.3. Основні напрямки в ісламі.

Рекомендована література:

Основна

1. Під редакцією Бублика С.А. Релігієзнавство Навчальний посібник Київ, 2000.
2. Арутюнов В.Х. Релігієзнавство Підручник Київ 2001.
3. Під редакцією Колодного А. Академічне релігієзнавство. Підручник Київ, 2000.
4. Дулуман Є.К. Релігія як соціально-історичний феномен. – К. 2000.
5. Калінін Ю.А. Харьковченко Є.А. Релігієзнавство: Підручник.- К. 2002.
6. Академічне релігієзнавство. Під редакцією А. Колодного. – К. 2000.
7. Лубський В.І., Теремко В.І., Лубська М.В. Релігієзнавство. – К. 2007.
8. Лубський В.І. Релігієзнавство Підручник. Київ, 2003.
9. Братенші В.Д. Релігієзнавство Навчальний посібник Кременчук, КЛК 2011.

Допоміжна

1. Братенші В.Д. Основи філософських знань; Навчальний посібник; Кременчук; 2009.

Інформаційні ресурси в Інтернеті

1. Електронна бібліотека “psylib” (психологія, філософія, релігія, культурологія, методологія та ін.) <http://www.psylib.kiev.ua>
2. Сайт видавництва “Свічадо” (Історія релігії, переклади Отців Церкви, християнська художня література, богословська та богослужбово-література, філософія, психологія, етика та ін.) <http://www.svichado.com>
3. Інтернет-версія культурологічного часопису “І” <http://www.ji.lviv.ua/index.ht>
4. Електронна бібліотека сайту Інституту філософії РАН <http://www.philosophy.ru>

Текст лекції

1. Буддизм.

1.1. Виникнення буддизму.

Буддизм – це найбільш давня світова релігія.

Він виник в середині I тисячоліття до н.е. в Індії. Переживши там свій розквіт, він укорінився в свідомості і практиці народів Південної, Південно-Східної, Центральної Азії та Далекого Сходу.

Засновником буддизму була реальна історична особа – Сіддхартха Гаутама (563-483 рр. до н.е.), який належав до варникшатрійів і царюючого дому невеликого князівства Шак'я.

Його батько Мудсхадана був раджою цього напівзалежного князівства.

Одного разу царевич зустрів зовсім старого індуса і, вражений його виглядом, став розпитувати слугу про старість.

Він пережив потрясіння, коли дізнався, що старості не уникне ніхто з людей.

Перед ним з усією гостротою постали смисло-життєві питання, які перевернули душу щасливого царевича.

Він більше вже не міг насолоджуватися багатством, юністю, царством.

І ось одного разу принц пішов з дому і став аскетом і жебраком.

За легендою, Гаутама умертвляв свою плоть шість років і, в решті решт, навчився жити одним конопляним зернятком в день.

З ранку до вечора він сидів, притиснувши язик до неба і намагаючись не думати ні про що суєтне.

І тоді Гаутама відчув що цей шлях аскета ніколи не принесе йому задоволення і радості.

І він залишає друзів-аскетів, які осипали його насмішками за відступництво.

Гаутама надав власній душі свободу в пошуках шляху, керуючись скоріше натхненням, ніж методом.

Одного разу, сидячи під деревом Бодхі (просвітлення), Гаутама щось побачив і почув, відчув і зрозумів те, що перевершувало всі слова і про що можна було сказати тільки: «Це те».

Що це було? Можливо, той же натхнений екстатичний стан, що і у засновників інших світових релігій, стан внутрішнього відкриття – відкриття світу.

Гаутама немов би озарився внутрішнім світлом і відчув себе просвітленим (Буддою).

Більше не було в кого вчитись. Його безпосередньо вчило життя, з яким він кожної миті зв'язаний.

«Вчись у самого себе. Кого я назову вчителем?» - передає його слова один з найдавніших пам'ятників буддизму «Дхаммапада».

Буддизм як релігійна система і філософсько-моральне вчення починається з того часу, коли Сіддхартха Гаутама захотів зробити своє просвітлення загальним здобутком і почав свою діяльність проповідника.

Головним принципом нового вчення став принцип свободи.

Ніякий авторитет не повинен стояти між учнем та істиною, навіть авторитет самого Будди.

Учень має відкрити істину сам і тільки сам. «Будьте самі своїми світильниками», - скаже Гаутама перед смертю.

Роздуми Будди, а пізніше і його учнів, вписувалися в ідейно-культурний фон брахманізму і включали принцип переродження (сансари), ідеї воздаяння (карми), обов'язку, праведного шляху (дхарми).

Однак, акцент переміщувався з колективного на індивідуальне: людина могла вирватися з сансари індивідуальними зусиллями, зрозумівши і сформулювавши свій власний «праведний» шлях, і, вплинувши таким чином на долю, змінити воздаяння.

В можливості сприйняти вчення Будди і обрати шлях до спасіння всі люди були рівними.

Станові, етнічні, взагалі соціальні відмінності пояснювалися і усвідомлювалися як другорядні, вторинні.

Головна мета буддиста – вихід з ланцюга перевтілення.

В буддизмі головний наголос робився на те, що вже тут, за життя, людина може досягати стану безстрастя, спокою, просвітлення.

Буддизм не тільки позичає ряд важливих положень з брахманізму, але й протиставить йому своє вчення.

Він відмовляється визнати необхідним поділ людей за кастовою ознакою.

В буддизмі закладається один з перших принципів, характерних для всіх світових релігій, – звернення з проповіддю до всіх людей, незалежно від етнічного і соціального походження.

Реалізація цього принципу і сприяла освоєнню даних релігійних систем різними народами планети.

1.2. Основні ідеї та напрямки буддизму.

Як зазначав видатний російський знавець буддизму академік Ф.І.Щербатської, найвизначніша з світових релігій, яка має пряме відношення до становлення цивілізацій багатьох народів Азії і вплинула на європейську культуру, яка подарувала світу оригінальніший зразок морального вчення, сама, однак, не знала «ні Бога, ні безсмертя душі, ні свободи волі».

Тобто не мала того фундаменту, без якого, згідно європейської культурної традиції, неможливо говорити серйозно про релігію та мораль.

Зрозуміло, буддизм не мав нічого спільного з атеїзмом.

Але боги тут, як і люди, не являються творцями світу, вони також підпорядковані дії безликого світового порядку, закону карми (морального воздаяння за минулі добродійні або гріховні вчинки) і не мають ніяких переваг в порівнянні з простими смертними перед суворою необхідністю закону сансари (перевтілення в різні тілесні образи в залежності від минулих дій і вчинків).

Немов би свідомо створюючи парадокси, буддизм заперечує не тільки безсмертя душі, але й саме її існування.

Душа, як і тіло, є процес миттєвої взаємодії кінцевих і постійно змінних особливих елементів буття – дхарм, комбінація яких і складає те, що прийнято в буденній свідомості вважати тілом, відчуттями, переживаннями і т.д., душевним життям і душею.

Звідси витікає важливий для буддизму висновок: душа і тіло не утворюють чогось постійного і стійкого, а безперервно змінююся, знаходяться у стані народження і смерті, хоча людина і не дає собі в цьому ніякого звіту.

Згідно буддизму, все існуюче – це рух дхарм, їх миттєва взаємодія, про що людина просто не здогадується в силу недосконалості свого пізнання.

І самі «стани» свідомості, як щось стійке, є продуктом звички, пам'яті і людського уявлення.

Так формується оригінальне і малодоступне для простого смертного вчення про буття, яке не потребує для свого пояснення ні Бога-творця, ні вільно творящих свідомості і волі.

Але залишається питання: як на цій об'єктивній основі можна возвести і обґрунтувати мораль?

І Будда пропонує свій «серединний шлях», уникаючи як крайностей такого характерного для стародавньої Індії аскетизму, так і надмірного емоційно-чуттєвого відношення до життя.

При цьому вчення про шлях морального спасіння подається ним на загальнодоступній мові буденних образів і понять.

Ядром вчення стають *«чотири шляхетні істини»*:

1) Страждання є універсальна властивість людського життя.

Воно охоплює всі без виключення його сторони і етапи: народження, старість, хвороби, смерть, прагнення до обладання речами та їх втрата – все містить в собі страждання.

2) Існує причина людських страждань.

Це, з однієї сторони, об'єктивний і безначальний рух дхарм, який утворює нескінченні спади і підйоми, – хвилювання «океану життя».

Для людини цей процес є нескінченне народження (сансара) і перевтілення, як вплив минулих народжень на теперішнє і майбутнє у вигляді морального воздаяння (карма).

Тому, з іншого боку, причиною страждань є безмірна прихильність людини до життя, до задоволення своїх чуттєвих страстей.

3) Страждання можна припинити ще в теперішньому житті.

Оскільки людське бажання, згідно буддизму, охоплює фактично всі егоїстичні мотиви людської діяльності у прагненні весь світ «зробити своїм», то вихід – не в подавленні волі.

Воля повинна бути спрямована всередину, на відвертання нашого «Я» від предметів зовнішнього світу, на зруйнування як його прив'язаності до світу, так і головної ілюзії внутрішнього життя людини – абсолютності її «Я».

4) Є шлях звільнення від страждань.

Це восьмиетапний шлях, який веде до *нірвани* (згасання, подолання кола перероджень як вищої мети).

Етапи цього шляху такі:

правильна віра – визнання чотирьох шляхетних істин як фундаментальної основи внутрішнього удосконалення;

правильна рішучість як відмова від дурних намірів, ворожнечі до близьких і т.п.;

правильна мова – результат правильної рішучості, утримання в мові від брехні, наклепів, образ і т.п.;

правильна поведінка як відмова від причинення зла всьому живому, від злодійства і задоволення дурних бажань;

правильний образ життя – забезпечення своїх потреб чесною працею;

правильне зусилля – постійне звільнення від дурних намірів та ідей і заміна їх добрими;

правильне спрямування думки – погляд на речі, що мають бути витісненими з свідомості, як на «чужі», а не як на «мої», нерозривно пов'язані з «Я»;

правильне зосередження – прийнята в йозі психотехніка, що веде до нірвани, «приборкання думок і почуттів», коли остаточно переборюються прихильності та страсті, суєтні та гріховні відношення до світу.

Людина, яка досягає духовного удосконалення в нирвані, стає архатом (буддійським святим).

Восьмиступний шлях Будди включав цілісний образ життя, в якому, на думку автора, єдність знання, моралі й поведінки мала завершитися моральним очищенням людини в світлі істини.

Буддійський «серединний шлях» був серединою не тільки між аскезою і розбещеністю, але й між інтелектом і поетичним почуттям.

Розсудливі натури могли засвоювати і розвивати принципи буддизму в суворо логічній формі, а поетично настроєні – відкидати філософію і брати з «шляхетного мовчання» те, що їм підказувало серце і уява.

Саме тому буддизм став не сектою, а релігією для всіх верств суспільства: і для «верхів», і для «низів».

Саме тому буддизм легко перейшов кордони Індії, став світовою релігією, системою культури, що об'єднує десятки народів Азії

Зупинемось детальніше на нирвані – центральному понятті релігійної філософії буддизму.

Буквально «нірвана» означає «згасання», «застигання».

Але це не просто знищення жадоби життя і шлях до смерті.

Будда мав на увазі тільки згасання хибного бажання, а не всього існування.

Нирвана є лише руйнування полум'я пожадливості, ненависті і неутва.

Тільки так розуміючи нирвану, можна зрозуміти, як Будда досяг просвітлення (бодхи) у віці 35 років, а потім провів ще 45 років життя, здійснюючи діяльну проповідь і добрі справи.

Ми розглянули ідеї раннього буддизму.

Пізніше, після смерті Будди (483 до н.е.) ці ідеї безперервно переосмислювали і розвивали його учні і послідовники.

Канонізація буддизму як теології відбулася на соборі в Кашмірі в II ст. н.е., коли були записані мовою палі зібрання повчань і проповідей вчителя (Сутта-піттака), правила і норми управління буддійською общиною (Вінная-піттака) і власне філософське вчення буддизма (Абхидхарма-піттака).

Три-піттака (три корзини віри) і стала основним каноном для кожного послідовника буддизму

Після четвертого собору відбувається поділ буддизму на махаяну (велику колісницю – широкий шлях спасіння) та хінаяну (малу колісницю – вузький шлях спасіння).

Окремо формується третя форма буддизму – ламізм.

Махаяна – форма буддизму, що склалася пізніше і досягла розквіту близько 200 р. н.е. – багато в чому відрізнялася від раннього буддизму хінаяни.

Вона більше схожа на звичайну релігію: не задовольняється функцією «внутрішнього просвітлення» невеликого кола людей.

Вона робить поняття нирвани більш доступним буденній релігійній свідомості, відходить від виключно негативного відношення до світу сансари.

Було визнано, що благочестя і подаяння мирянина прирівнюється до заслуг монаха і можуть приблизити його до заповітної мети – нирвани.

На «колісниці спасіння» можуть тепер уміститися багато віруючих.

В буддизмі з'являється тепер нова фігура – бодхісатва, святий сподвижник, який досяг спасіння, але залишився серед людей, щоб полегшити їх страждання, повести їх шляхом спасіння.

З появою бодхісатв в буддизмі почав розвиватися пантеон святих, яким можна було молитися, прохаючи у них допомоги і заступництва.

Поряд з великим Буддою з'явилося багато інших будд, вони одержали ім'я, буди персоніфіковані, перетворилися в об'єкти поклоніння і культа.

Виникло поклоніння їх зображенням, головним чином скульптурним.

З'явилися невідомі ранньому буддизму уявлення про пекло і рай, була розроблена космогонія, що зображувала множинність небес, на якій розміщувався божественний пантеон.

І сам Будда з вчителя мудрості перетворився в бога-спасителя.

В III ст. буддизм стає домінуючим явищем індійської культури і переходить кордони Індії.

Але вже до VIII ст. н.е. вплив буддизму поступово слабне. Домінуючою релігією в середньовічній Індії стає індуїзм.

2. Християнство

2.1. Суспільно-історичні умови виникнення і поширення християнства.

Християнство виникло в I ст. на території східної частини Римської імперії в Палестині.

Згідно ортодоксальної традиції, на межі нашої ери в Іудеї народився від Діви Марії давно вже предсказаний біблійськими пророками Месія-Спаситель, Син Божий Ісус, який, творячи численні чудеса, довів, що він посланий з неба на землю в ім'я спасіння роду людського, який погряз в пороках і беззаконні.

За виступ проти офіційного іудаїзму Ісус був розп'ятий на хресті в Ієрусалимі.

Своєю мученицькою смертю він спокутував гріхи людства.

Ранні християни були впевнені, що найближчим часом відбудеться другий прихід Ісуса Христа, який встановить царство божє на Землі.

Таким чином, в центрі християнства знаходиться образ боголюдини – Ісуса Христа.

Грецьке слово «христос» відповідає давньоєврейському «месія» – спаситель.

Цим загальним іменем Ісус Христос зв'язувався з старозавітними переказами про прихід на ізраїльську землю пророка, месії, який звільнить свій народ від страждань і встановить там праведне життя – царство Боже.

Були тисячі прикмет, звідки і як мав з'явитися месія.

І ось людина, яка назвала себе месією, сказала: «Не прийде царство Боже примітним способом і не скажуть: ось воно тут, чи ось воно там. Бо царство боже всередині нас».

Іншими словами, те, що метафорично називається царством Божим, є внутрішній духовний світ людини, який вона сама в собі повинна відкрити і розвинути.

Відносно швидке поширення християнства в малоазійських провінціях Римської імперії і в самому Римі було обумовлено рядом соціально-історичних факторів.

Соціальна криза, яка почалася в епоху античного світу, породжувала загальну невпевненість у завтрашньому дні, почуття апатії та безвихідності.

Посилювався антагонізм між людьми. Панував хаос, поступово втрачалась повага до будь-яких норм і правил, відбувалось падіння нравів та моралі.

Виникла потреба в світовій релігії, яка б об'єднала всіх і заповнила духовний вакуум.

Нова релігія повинна була звертатися до всіх народів величезної Римської імперії, до всіх соціальних прошарків суспільства, в тому числі і до рабів.

І такою релігією стало християнство.

Настрої невдоволення і протесту, що зростали, вилились в релігійну форму.

Християнство виникло на базі іудаїзму.

Християни перейняли естафету від пророків і стверджували, що засновник їхнього вчення Ісус Христос – це той самий Месія, який визволить світ від страждань і навіть від смерті.

І вони звертаються не тільки до євреїв, серед яких народилося вчення, але й до всіх людей світу, називаючи всіх своїми братами.

Християнство передусім оголосило рівність всіх людей як грішників.

Воно заперечувало існуючі рабовласницькі суспільні порядки і тим самим породило надію на визволення від гніту і поработіння.

Воно закликала до перебудови світу, висловивши реальні інтереси безправних і поневолених.

І, нарешті, воно давало рабу втіху, надію на отримання свободи простим і зрозумілим способом – через пізнання Божественної істини, яку приніс на землю Христос, щоб назавжди спокутувати всі людські гріхи і пороки.

Християни створюють Новий Завіт, а стара єврейська Біблія стала називатися Старим Завітом.

В Новий Завіт входять чотири Євангелія.

Євангелія означає «блага звістка» (звістка про Спасителя).

Чотири Євангелія – це чотири життєписання Ісуса Христа і чотири викладення його вчення євангелістами Матфієм, Марком, Лукою та Іоанном.

В історії християнства, рівно як і в його догматиці, вчення Христа невіддільне від його особи.

Християнство тим і відрізняється від інших релігій, що в центрі його стоїть особа Боголюдини, а не просто викладене ним вчення.

Привабливість християнства – не просто у вченні, а в поєднанні вчення і особи, вчення і прикладу.

Саме тут християнство отримало перемогу над язичним світом.

Язичний світ схилився не перед тим, хто натхненно і велично говорив про любов до людей (таких було до Христа немало), а перед тим, хто в ім'я цієї любові пішов на хрест.

2.2. Ідейні попередники християнства.

Християнство, як і будь-яке інше велике історичне явище, виникло та і могло виникнути тільки в певному соціальному середовищі.

Воно тісно пов'язане з різними попередниками і особливо з сучасними йому філософськими та релігійними системами.

В країнах Середземномор'я був поширений культ єгипетських богів Ісиди та Осіріса.

За своїм змістом аналогічними культу Ісиди та Осіріса, були сірійський культ Адоніса і Астари, вавілонський культ Таммуза та ін.

В усіх цих культурах велику роль відігравали страждання вмираючого бога та його воскресіння.

Досить поширеним був у той час також персидський культ бога Мітри.

Близьким до мітраїзму був культ «Непереможного сонця».

Обидва ці культури були небезпечними суперниками християнства, і християнство перемогло завдяки тому, що багато запозичило у них.

Для ілюстрації вкажемо на деякий збіг в ідеології та культурі християнства та мітраїзму.

Так, дата Різдва в них встановлена 25 грудня – день зимового сонцевороту.

Символ християнства – хрест – значив у мітраїстській символіці Сонце, від якого розходяться в усі сторони промені.

Символами Мітри були лев, бик, орел.

Ці ж символи в християнській літературі визначали євангелістів Марка, Луку та Іоанна.

На найбільш давніх розп'яттях зустрічаються ті ж зображення сонця і місяця, що й у Мітри.

Мітраїзм, як і християнство, мав ритуал хрещення в купелі, в ньому використовувалася священна вода, визнавалася таємна вечеря, святкування неділі.

В релігійних уявах і мітраїзму, і християнства велику роль відігравали віра в безсмертя душі, загробне життя з раєм і пеклом, воскресіння і Страшний суд.

Особливо помітний вплив на основи християнського віровчення мали неоплатонізм Філона Олександрійського (25 р. до н.е. – 50 р. н.е.) та моральне вчення римського стоїка Сенеки (4 – 65 р. н.е.).

Філон Олександрійський дав особове розуміння Бога.

Характеристика Бога як особи була суттєвим кроком вперед у напрямку формування християнського світогляду.

Для ліквідації прірви між богом і світом Філон використовує одне з центральних понять античної філософії – поняття Логоса.

Логос – це світовий порядок, краса, гармонія. Це закон, що приводить різноманітні речі до єдності.

Але на відміну від античної філософії Логос у Філона виступає як створений Богом дух, який насамперед є божий розум.

В уявленнях Філона про Логос не вистачало лише ототожнення його з месією – Христом.

Логос, ототожнений з Христом, з'явиться незабаром після смерті Філона в Євангелії від Іоанна: «Спочатку було Слово (в грецькому оригіналі – Логос), і Слово було у Бога, і Слово було Бог» (Іоанн, 1.4.).

Таким чином, виникає версія, що вічно існувавший Логос втілювався в Ісуса Христа.

Ісус Христос інтерпретується як Бог, але поняття «Бог» не тотожне поняттю «Христос».

Між ними існує відмінність. Бо інакше важко зрозуміти сенс земного існування логоса, його цілі та призначення в світі.

Бог-Отець невидимий, а Логос-Син повинен втілюватися серед людей, щоб через нього вони дізналися про Отця.

Логос Філона як посередник, не первинний, як Бог, не народжений, як ми, але він посередині цих крайностей, співпадаючи з обома.

Він, з одного боку, для людей є відображенням трансцендентного бога, а з іншого – робить можливим відображення людей для бога.

Вплив на формування і розвиток християнської ідеології мали погляди і твори стоїка Луція Аннея Сенеки.

Навіть в ранніх своїх трактатах він проголошував брєнність земного життя і настирливо проводив думку про те, що смерть є величезним благом.

Він сповіщає, що померлі праведники возносяться на небеса і ведуть там блаженне існування.

Основа людської мудрості – це покірність долі. Тільки покірність долі породжує незворушність духу, совість, моральні норми, загальнолюдські цінності.

Християнству були співзвучні постулати Сенеки про скоротечність і обманливість чуттєвих задоволень, про необхідність турботи про інших людей, самообмеження в користуванні матеріальними благами, недопустимість розгулу пристрастей, згубних для суспільства і людини, скромність і невибагливість в повсякденному житті.

Однак більше всього християнство запозичило від іудейської релігії.

В 1947 р. недалеко від Мертвого моря (р-н Ваді-Кумран) вчені знайшли стародавні свитки, які стали відомими світовій громадськості під назвою Кумранських рукописів.

Ці рукописи розповідали про поселення іудейської секти есенів, яка з багатьох положень віровчення і культа, а також образу життя була близькою до християнства.

Спільність світоглядських принципів у есенів і перших християн простежується в месіанстві – очікуванні близького пришествя Вчителя праведності, в уявленнях про кінець світу, що обов'язково настане, про гріховність людини, в обрядності, в організації общин і відношенні до власності (спільної).

Науці відомо, що один з вождів общини есенів – Наставник справедливості – був страчений ще до римського завоювання 63 р. до н.е. нечестивим першосвященником, і що есени вірили у другу появу цього наставника саме в день падіння Іерусалима.

Ці вірування були поширені в явно нехристиянському середовищі.

Проте, саме в них міститься найважливіший елемент легенди про Ісуса.

Без уясування тісного зв'язку з іудаїзмом багато що в християнстві буде виглядати незрозумілим.

Християнство виникає як секта іудаїзму. Воно ставить перед собою завдання очистити іудаїзм від «шкідливих» прошарків, які принесли в нього книжники і фарисеї, які перетворили живе вчення в систему незмінних і автоматичних ритуальних дій.

Християнське вчення розвивалося в полеміці з іудаїзмом.

Основний напрямок в християнському переосмисленні іудаїзму полягає в поглибленні змістовного морального початку релігійного вчення, в утвердженні ведучої ролі принципу любові.

«Ви чули, що сказано: люби ближнього твого і ненавидь ворога твого.

А я кажу вам: любіть ворогів ваших, благословляйте тих, хто ненавидить вас і молитесь за тих, хто зобижає вас і гонить вас». (Мф. 5.44.)

В знаменитій Нагорній проповіді Ісуса Христа досить чітко прозвучали і соціальні мотиви: ідея рівності всіх людей перед Богом, засудження багатства, насилля, експлуатації.

Але не слід на цій основі перетворювати Новий Завіт в революційний маніфест.

Християнство – це не соціальне, а передусім морально-етичне вчення.

Отже, християнство народилося на основі іудаїзму, але основний пафос Нового Завіту відрізняється від того, що містився в Старому Завіті.

Іегова (Яхве) – племінний бог іудеїв. Тільки вони належать до богообраних. Тільки їх спасінням зайнятий грізний єврейський бог. Христос же прийшов на Землю заради спасіння всіх. І навіть більше – заради нещасних і гноблених.

Християнський Бог – це бог всіх людей.

Ідея спасіння – спасіння всіх – найважливіша з ідей християнства. Саме вона цілком сучасна і актуальна в наш нелегкий час. Більше того, дві тисячі років тому вона була висловлена занадто рано. І по-справжньому не була зрозуміла.

2.3. Полеміка про особу основоположника християнства.

Скільки існує християнство, стільки ж продовжується полеміка навколо особи його засновника.

В решті решт, суперечка про Ісуса Христа привела до виникнення двох основних шкіл – міфологічної та історичної.

«Батьком міфологізму» можна вважати астронома і адвоката Шарля Дюпюї (1742-1807), діяча Французької революції.

В своїй книзі «Походження всіх культів» Дюпюї стверджував, що Христос – сонячне божество, а всі події його життя слід розуміти як астральні алегорії (лат. astralis – зірковий).

В середині XIX ст. німецький філософ-гегельянець Бруно Бауер, заперечуючи історичність Ісуса, стверджував, що християнство виникло зовсім не в Іудеї, а в Римі або Олександрії.

Навіть Ф.Енгельс, якого неможна запідозрити в симпатіях до християнства, визнавав, що Бауер «хильнув через край».

Найбільший пропагандист теорії міфа філософ Артур Древе (1865-1936) всі аргументи проти історичності Ісуса підсумував у книзі «Міф про Христа».

Проте жоден з великих істориків XX ст. не підтримав А.Древса.

В протигагу цьому історична школа вважає Ісуса Христа реальною особою, проповідником нової релігії, який сформулював ряд принципових ідей, заклавши основу християнського віровчення.

Реальність Ісуса підтверджується реальністю цілого ряду євангелістських персонажів, таких як Іоан Хреститель, апостол Павло та інших, безпосередньо зв'язаних з Христом євангелістською фавулою.

Сьогодні в розпорядженні науки є ряд джерел, що підтверджують висновки історичної школи.

Головним провідником з історії Іудеї I ст. є твори Йосипа Флавія (≈37–≈100).

В книгах «Іудейська війна» та «Археологія» він подає, хоча й короткі, відомості про євангелістські події.

Він згадує про Іоанна Хрестителя.

А в «Археології» є параграф, спеціально присвячений Христу, який завжди викликав подив і суперечки.

Процитуємо його:

«В цей час виступив Ісус, людина глибокої мудрості, якщо тільки можна назвати його людиною.

Він робив дивні справи і був Учителем людей, які з радістю сприймали істину, привертав до себе багатьох, в т.ч. еллінів.

Він-то і був Христом. Пілат розіп'яв його за доносом наших старійшин.

Але ті, що його любили, не відступилися від нього, бо на третій день він знову з'явився до них живим, як це і прорікали боговдохновенні пророки, які також провістили про нього багато чудесних речей.

І до цього часу є ще люди, які називаються по його імені християнами».

На протязі тривалого часу даний фрагмент про Ісуса Христа вважався пізньою інтерпретацією.

Проте, знайдений в 1971 р. в Єгипті арабський текст, написаний єгипетським єпископом Агапієм в X ст., дає всі підстави вважати, що Флавієм був описаний один з відомих йому проповідників на ім'я Ісус, хоча в цьому описанні і не говориться про здійсненні Христом чудеса, і його воскресіння описується не як факт, а як одне з багаточисленних оповідань на тему.

Більшість релігієзнавців поділяють думку представників історичної школи.

Християнські джерела малюють Ісуса як ініціатора історичного руху, у витоків якого стояла палестинська першообщина його учнів.

Про життя та особу Ісуса ці джерела повідомляють дуже мало, вони доносять його слово, його вчення.

Носителем цього слова, цього вчення перекази називають Ісуса.

І, можливо, не буде помилкою вважати, що так воно і було в дійсності.

2.4. Перетворення християнства в державну релігію Римської імперії.

Серед християн I-II ст.ст. було чимало різноманітних груп, сект і напрямків.

Ніякої єдності між общинами не існувало.

Строкатість соціального та етнічного складу общин викликала жорстокі суперечки між течіями.

Про це свідчить наявність багатьох євангелій та інших ранньохристиянських текстів, що суперечили один одному.

Крім чотирьох канонічних Євангелій науці відомі відкинуті пізніше церквою євангелієбїонітів, євреїв, назареїв: Петра, Маркіона, Істини, Філіпа, Фоми, Іакова, Никодима та ін.

В одних сектах Ісус шанувався як пророк, в інших – як бог.

Образ Христа поступово набував рис Боголюдини, проте ця трансформація відбувалася в жорстокій боротьбі.

Міфотворчість навколо образу Христа продовжувалась і в III ст.

Християнський культ в I-II ст.ст. був дуже простим і доступним для кожного віруючого: не існувало пишної обрядності, жертвопринесень.

Вступити в християнську общину було дуже просто, ніяких обмежень не існувало.

Ця новизна в порівнянні зі старими культами чимало сприяла перемозі нового вчення.

На межі II-III ст.ст. виробилися основи християнського віровчення.

Вже в цей період серед керівників християнських общин були прихильники примирення з імператорською владою, з Римом.

Однак не вірно було б гадати, що сильні духом ранньохристиянські общини зрадили своїм принципам і перетворилися в решті-решт в слухняний орган імператорської влади.

Тут мала місце не мирна еволюція, а жорстока боротьба.

Перемогла та течія, яка більше за інших відповідала економічному, політичному і духовному рівню імперії.

Інші були або ж знищені, або ж перетворилися в єресі, проти яких церква (згодом в союзі з державою) вела гостру боротьбу.

В історії християнства III століття було переломним.

В цей період готувався ґрунт для визнання нової релігії державою.

В IV ст. союз християнської церкви з державою став реальністю.

З релігії, яка до того переслідувалася, християнство перетворилося в єдину державну релігію Римської імперії.

В 325 р. в Нікеї під головуванням імператора Костянтина зібрався Перший вселенський собор Християнських церков, який зіграв важливу роль в утвердженні християнського віровчення.

Християнство перемогло тому, що:

1. Воно давало обездоленим масам надію на спасіння, щастя і справедливість в загробному житті.

2. Римська імперія мала потребу в єдиній релігії, яка б зверталась до всіх людей, незалежно від їх класових та національних відмінностей.

3. Правлячі класи були зацікавлені в християнстві, так як воно не займало класових основ суспільства і освячувало іменем бога існуюче гноблення.

2.5. Поділ християнських церков.

Християнство ніколи не являло собою єдиної течії.

Поширюючись по численним провінціям Римської імперії воно пристосовувалось до існуючих там соціальних відносин і місцевих традицій.

Результатом децентралізації Римської імперії було виникнення чотирьох автокефальних (самостійних) церков: Константинопільської, Олександрійської, Антіохійської та Ієрусалимської.

Незабаром від Антіохійської церкви відділилась Кіпрська, а потім Грузинська православна церква.

Відбулось відособлення Вірменської церкви, яка відмовилась визнати догмат Боговтілення. Христос визнавався тільки Богом, а не Боголюдиною.

Найбільшим розколом християнства стала поява двох основних напрямків – православ'я і католицизму.

Цей розкол назрівав протягом кількох століть. Він визначався особливостями розвитку феодальних відносин у східних і західних частинах Римської імперії та конкурентною боротьбою між ними.

Між східною і західною церквами починаючи з V ст. розгорілась запекла боротьба за провідні позиції в християнському світі.

Остаточний розкол відбувся у 1054 році.

Західна церква стала називатися римо-католицькою, а східна – православною, тобто всесвітньою, вірною принципам ортодоксального християнства. (грець. orthodoxos – правовірний; ортодоксія – неухильне, без коливань слідування встановленим принципам і положенням).

2.6. Православ'я як різновидність християнства.

Православ'я (грецьк. «правовірування») – це одне з трьох головних, наряду з католицизмом і протестантизмом, християнських віросповідань.

Воно поширене головним чином в країнах Східної Європи, Близького Сходу і на Балканах.

Склалось воно як східний напрямок християнства після розподілу Римської імперії в 395 р. та оформилось після розподілу церков у 1054 р.

Православ'я не мало єдиного церковного центру, так як з початку свого формування церковна влада у Візантії була зосереджена в руках чотирьох патріархів (Константинопільського, Олександрійського, Антіохійського та Ієрусалимського), причому Константинопільський, хоча й іменувався Вселенським, був всього лише першим серед рівних.

Як і католицизм, православ'я сформувалося на початку середніх віків. Православне віровчення сформувалося в результаті перших 7 вселенських соборів. Для всіх православних церков загальним є віровчення, культ і канонічна діяльність.

Основу православного вчення складає Нікео-Царградський символ віри, прийнятий на перших двох Вселенських соборах: в 325 р. – Нікейським і в 381р. – Константинопільським, або Царградським.

Цей символ віри був затверджений у вигляді 12 членів (параграфів), які містили догматичні формулювання основних положень віровчення про Бога як Творця, про його відношення до світу і до людини, триєдність Бога, про Боговтілення, спокутування, воскресіння з мертвих, рятівну роль церкви.

Символ віри читається як молитва на богослужіннях і вдома, а також виконується хором, присутнім у храмі.

Основоположним догматом православ'я є вчення про триєдність божества.

Уявлення про Бога в трьох особах пройшло складний шлях розвитку.

Тільки в 381 р. на Константинопільському соборі Святий Дух був визнаний також єдиносутнім Богу.

Три особи християнської Трійці (Отець, Син, Святий Дух) одержали назву іпостасей (сутностей).

Було оформлено основний догмат християнського віровчення: Бог єдиний по сутності і триєдний в особах.

З догматичними віровченнями тісно зв'язана система культових дій. Основи їх складають сім головних обрядів – таїнств.

Православні визнають сім таїнств: хрещення, причастя (євхаристія), покаяння (сповідь), миропомазання, шлюб, єлеєосвящення (соборування), священство.

Крім здійснення таїнств культова система включає в себе молитви, поклоніння хресту, іконам, реліквіям, мощам, святим.

Важливе місце в православному культі займають свята і пости. Найбільш шановане свято – Пасха.

Потім йдуть так звані дванадцять свята: Вхід Господень в Ієрусалим, Вознесіння Господнє, День Святої Трійці, Хрещення Господнє, Стрітення Господнє, Благовіщення Присвятої Богородиці, Приображення Господнє, Успіння Присвятої Богородиці, Різдво Присвятої Богородиці, Воздвиження Хреста Господня, Введення в Храм Присвятої Богородиці, Різдво Христове.

2.7. Особливості віровчення і культу католицизму.

Католицизм є найбільш багаточисленним напрямком в християнстві.

В основі віровчення католицизму лежить загальнохристиянський символ віри – «кredo», який включає в себе 12 догматів і сім таїнств (як і в православ'ї).

Однак символ віри в католицизмі має свої відмінності.

Як вже відмічалось, православ'я приймає рішення тільки перших семи Вселенських соборів.

Католицизм же продовжував розвивати свою догматику на наступних соборах.

Основу віровчення у католиків складає не тільки Священне писання, а й Священне предання.

Католики, як і православні, сповідують віру в Святу Трійцю.

Але католицька церква після Толедського собору 589 року внесла доповнення до символу віри у вигляді догмата про те, що Святий Дух відходить не тільки від Бога-Отця, а й від Бога-Сина.

Католицька церква сформулювала також догмат про чистилище.

З цим догматом тісно зв'язане вчення про запас добрих справ, які заощадилися у церкви за рахунок діяльності Ісуса Христа, Богоматері і святих Римської католицької церкви.

Церква як містичне тіло Ісуса Христа, його намісник на Землі розпоряджається цим запасом на свій розсуд і розподіляє його серед тих, хто має в ньому потребу.

На основі цього вчення в Середні віки аж до XIX ст. була поширена практика продажу індулігенцій.

Індулігенція (з лат. – милість) – це папська грамота, яка свідчила про відпущення гріхів.

Особливістю католицизму є екзальтоване шанування Богоматері, визнання догматів про її непорочне зачаття і тілесне вознесіння.

Одна з специфічних особливостей католицизму – це особливий статус римських пап, який обґрунтовується успадкуванням ними влади, переданої Ісусом Христом апостолу Петру, який по церковній традиції був першим єпископом Риму.

Згідно догмату католицької віри, прийнятому I Ватиканським собором 1870 року, Папа вважається непогрішимим в питаннях віри і моралі.

Інакше кажучи, в усіх офіційних документах, в публічних виступах устами Папи говорить сам Бог.

Є в католицизмі також канонічні відмінності від православ'я.

Це проведення богослужінь латинською мовою і цілібат (тобто заборона шлюбу для духовенства).

2.8. Виникнення протестантизму.

Протестантизм – один з трьох наряду з католицизмом і православ'ям напрямків християнства, що представляє собою сукупність численних самостійних церков і сект, зв'язаних своїм походженням з Реформацією – широким антикатолицьким рухом XVI ст. в Європі.

Початок руху було покладено в Німеччині в 1517 році, коли М.Лютер обнародував свої 95 тез, а завершився він у другій половині XVI ст. офіційним визнанням протестантизму.

Термін «реформація» був введений прихильниками реформи (в XVI ст.) для вираження ідеї необхідності повернення церкви до її біблійських витоків.

В свою чергу, римсько-католицька церква розглядала Реформацію як бунт, революцію.

Поняття «протестант» виникло як загальна назва всіх прихильників Реформації.

Протестантизм з самого початку розділювався на ряд самостійних віросповідань – лютеранство, кальвінізм, англіканство.

Пізніше виникла велика кількість сект, деномінацій. (лат. denominatio – перейменування).

Цей процес продовжується і в наші дні. І сьогодні виникають секти.

Деякі з них переходять в стадію деномінацій, набувши характер церкви, наприклад, баптизм, методизм, адвентизм.

2.9. Загальне у віровченнях і культі протестантських віросповідань.

Протестантизм визнає загальнохристиянські уявлення про буття Бога, його триєдність (Святу Трійцю), про безсмертя душі, рай і пекло.

Разом з тим протестантизм відкидає вчення католицької церкви про чистилище, православних і католицьких святих, ангелів, Богородицю.

Християнський триєдиний Бог займає в ньому абсолютно монопольне положення.

Протестантизм висунув три нових принципи: спасіння особистою вірою, священство всіх віруючих, виключний авторитет Біблії.

Головною відмінністю протестантизму від католицизму і православ'я є вчення про безпосередній зв'язок Бога і людини.

За уявленнями протестантів, благодать приходить до людини від Бога, минаючи церкву, «спасіння» досягається тільки завдяки особистій вірі людини і волі Бога.

Це вчення підривало примат духовної влади над світською і домінуючу роль католицької церкви і римського папи.

У зв'язку з іншим відношенням людини до Бога не тільки духовенству і церкві, але й релігійному культу в протестантизмі відводиться другорядна роль.

В ньому відсутнє поклоніння іконам і мощам, число таїнств зведено до двох (хрещення і причащення).

Богослужіння, як правило, зводиться до проповідей, спільних молитв, співів псалмів, гімнів, читання Біблії.

Біблія читається рідною мовою.

Як писав протестантський мислитель П.Тілліх, «протестантська віра в безпосередню особисту зустріч з Богом створює більш незалежні людські особистості, ніж католицька віра з її роллю церковного посередництва між Богом і людиною».

3. Іслам.

3.1. Виникнення ісламу.

Іслам виник на початку VII ст. н.е. на Аравійському півострові.

Його появі передувало вчення ханіфів – рання форма арабського монотеїзму.

Кожне плем'я мало своїх богів, але поступово вірування племен, найбільш могутніх в політичному і економічному відношенні, стали обов'язковими для менш розвинутих.

Найбільш впливовим було плем'я курейшитів, йому належало древнє святилище – Кааба (араб. – куб), яке знаходилось в місті Мекка і було збудовано задовго до виникнення ісламу.

В Каабі – кубоподібному храмі – знаходиться ніша з чорним каменем (ймовірно метеоритного походження).

Одним з основних ритуалів паломників є шанування цього каменя.

Крім чорного каменя в Каабі були розміщені святилища понад трьохсот племенних богів, тому воно (святилище Кааба) вважалось центром релігійного культу для багатьох племен, що проживали навколо Мекки.

Племенного бога мекканських курейшитів Аллаха (від араб. «аль-Ілах» – бог) прихильники ісламу оголосили єдиним і всемогутнім, поклавши тим самим початок монотеїстичній релігії арабів.

На формування ісламу певний вплив мали іудаїзм, християнство, зороастризм та обрядові пережитки староарабських культів.

Виникнення мусульманської релігії зв'язано з діяльністю пророка Мухаммеда (бл. 570-632 рр.), одного з активних мекканських халіфів.

Перше, що відкрилося Мухаммеду, – це істина про єдність світу.

Так ще раз було зроблено відкриття, яке вже робилося легендарним Моїсеєм і греком Ксенофаном.

Людина ще раз осягла, що Всесвіт – єдине ціле, і всі люди в ньому – браття.

Цей крок людського розуму зробив можливим моральне зрушення, перехід від моралі племен, що були у ворожнечі одне з одним, до єдиної моралі, до виходу за рамки племенного егоїзму.

Єдиний бог означав (в розумінні Мухаммеда та його перших послідовників) єдиний моральний закон, а отже – припинення ворожнечі, створення загального братства і кінець роздорам.

Спочатку більшість мекканців віднеслась вороже до нового вчення.

І Муххамед з однодумцями переселився в Ясріб в 622 році.

Рік переселення перших мусульман в Ясріб став початком мусульманського літочислення.

А сам Ясріб одержав нову назву – Медіна (від «медінатан-набі – місто пророка»).

В Медіні Мухаммед заснував першу мечеть і оголосив більшість одкровень, що увійшли до Корану.

З часом Мекка підкорилася Мухаммеду, і він, пробачивши своїм колишнім ворогам, приступив до поширення ісламу серед арабських племен Аравії.

В 630 р. Мухаммед урочисто в'їхав у Мекку, після чого Мекка перетворилась в центр ісламу.

З цього моменту формується мусульманська феодально-теократична держава, яка одержала назву Арабський Халіфат.

Мухаммед став релігійним і політичним керівником цієї держави.

В процесі 8-літньої жорсткої війни між Меккою і Медіною в Мухаммеді крім пророка сформувалася й інша людина: державний діяч, полководець, дипломат.

І політичними цілями починають виправдовувати звичайні для того часу засоби.

Вчення Мухаммеда набувало авторитету, і приклад пророка (або Халіфа) ставав законом.

При цьому сам володар все менше і менше міг служити прикладом.

Чим більше поширювалась його влада, тим важчою вона ставала.

Чим могутнішим ставав Мухаммед, тим ревніше ставився він до свого авторитету.

Його особистий авторитет ототожнювався з авторитетом держави, перетворювався в фундамент, на якому трималася вся система ісламу.

Усвідомлення всесвітнього зв'язку всього живого, що колись відкрилося Мухаммеду, уступило місце необхідності об'єднання всіх вірних («мусульман») в боротьбі проти «невірних».

Заклики до єдності миру уступили місце закликам до священної боротьби – джихаду.

В 632 р. Мухаммед помер і був похований в Медіні.

Після смерті Мухаммеда на посаду Халіфа – спадкоємця, заступника пророка було обрано його соратника Абу-Бекра, який в ім'я Аллаха завоював чимало арабських земель і племен і став начолі обширного Арабського Халіфату.

А вже в VII-VIII ст.ст., користуючись слабкістю Візантії та Персії, араби підкорили своєму пануванню народи Середнього і Близького Сходу, частину Індії, Середню Азію та інші країни. Почалася швидка ісламізація підкорених народів.

3.2. Особливості віровчення і культу ісламу.

Основні положення віровчення ісламу викладені в головній «священній книзі» - Корані (араб. «куран» - читання).

Згідно переказів, текст Корану був доведений пророку Мухаммеду самим Аллахом через посередництво Джабраїла (біблейський архангел Гавриїл, який служив посередником між Богом і людьми).

Мусульманські богослови пояснюють багаточисленні збіги текстів Біблії та Корану тим, що Аллах і раніше передавав свої священні заповіді пророкам – Моїсею, Ісусу, але ці заповіді були перекручені іудеями і християнами.

І тільки Мухаммед зміг передати їх в повному та істинному вигляді.

Повний текст Корану був зібраний після смерті Мухаммеда (VII ст.).

Коран поділений на 114 сур (глав), які мають різну кількість аятів (віршів). Всього в Корані 6236 аятів.

Коран складається з проповідей, настанов, які регулюють майнові, правові, сімейні відносини; в ньому містяться побутові правила і повчання, запозичені з іудейської та християнської міфології, давнього арабського фольклору.

Важливою складовою релігійно-культової системи ісламу є шариат.

Шаріат (араб. «шаріа» - правильний шлях) – це зібрання норм моралі, права, культурних настанов, які регулюють суспільне і особисте життя мусульманина.

Шаріат базується на Корані і Суні – святому переказі ісламу.

Суна – збірник хадисів, тобто висловів і діянь Мухаммеда.

Шаріат формувався напротязі двох століть.

Дотримання комплексу юридичних норм, принципів і правил поведінки, передбачених шаріатом, означає ведення праведного, бажаного Аллахом життя, яке приводить мусульманина до ідеального устрою суспільного життя на землі і забезпечує попадання в рай після смерті.

В ісламі немає різниці між політичною і релігійною сферами, між світським та духовним світом.

Існує один світ, в якому людина має жити за священним релігійним законом, низпосланим Богом в Корані, втіленим в образі життя і діяннях пророка (Суні) і роз'ясненим у шаріаті.

Іслам включає такі основні догмати:

1. Віра в Аллаха.

В протигагу християнському вченню про божественну Трійцю іслам стверджує, що Бог єдиний.

В ісламі принцип монотеїзму виражений більш послідовно, ніж в інших релігіях.

2. Віра в ангелів і демонів.

За уявленнями мусульман це безтілесні істоти, які виконують волю Аллаха.

До них відносяться Джабраїл, Микаїл, Асрафіл, Азраїл.

Мусульмани вірять також в існування ангелів смерті – Накіра і Мункара, стража раю Рідвана, стража пекла Маліка.

Згідно ісламського віровчення, кожен мусульманин за життя має двох ангелів, які фіксують його добрі та злі (гріховні) справи, які визначають його загробне життя в раю чи в пеклі.

3. Віра в святість Корану.

Він вважається Словом Божим, Божественним Одкровенням, яке передавав Аллах у вигляді видінь Мухаммеду протягом 22 років, тобто до кінця його життя.

Тому в мусульманському богослов'ї прийнятий догмат про вічність Корану і про те, що він ніким не створений.

4. Віра в пророків і посланництво Мухаммеда.

В Корані зустрічається багато біблійських персонажів від Адама до Ісуса Христа.

Згадуються імена пророків: Ібрахім (Авраам), Муса (Моїсей), Иса (Ісус), Нух (Ной) та ін.

Серед всіх пророків найбільша шана віддається «послінцю Аллаха», «печаті пророків» Мухаммеду.

5. Віра в рай і пекло.

6. Віра в божественне визначення.

Це один з найважливіших догматів, згідно якого, не існує нічого, що не залежало б від волі Аллаха.

7. Віра в безсмертя душі, яка покидає тіло в момент смерті, в воскресіння з мертвих в день Страшного суду.

Іслам спирається на 5 стовпів віри, які вказують на найважливіші обов'язки мусульманина.

Перший обов'язок – віросповідання, тобто промовлення шахади («Немає Бога, крім Аллаха; і Мухаммед – посланець його») вголос, розуміння смислу цієї формули віровчення, глибоке переконання в її істинності.

Другий обов'язок – щоденний п'ятикратний ритуал – намаз (молитва).

Третій обов'язок – дотримування поста (перс. «ураза») в місяць рамазан (30 днів).

Четвертий обов'язок – закят – обов'язкова сплата податку, який предписаний в Корані, а розміри його розроблені в шаріаті – це 1/40 частина щорічного доходу.

П'ятий обов'язок – хадж – паломництво в Мекку, що має бути здійснене в 12-й місяць мусульманського календаря.

Хадж полягає у відвідуванні Мекки, храму Кааба, поклонінні головній святині ісламу – гробниці Мухаммеда в Медіні.

3.3. Основні напрямки в ісламі.

Іслам ніколи не був єдиною релігійною організацією.

Вже в другій половині VII ст. виникло три напрямки ісламу: харіджитизм, сунізм і шиїзм.

Безпосереднім чинником цього розподілу послужила суперечка про принципи наслідування релігійної та світської влади.

Харіджити утворили самостійну течію в кінці VII ст.

Вони виступали за рівність всіх мусульман, незалежно від походження і кольору шкіри.

В традиційному ісламі затвердилося, що головою релігійної общини, халіфом може стати тільки родич Мухаммеда, його нащадок по тій, чи іншій родинній лінії.

За вченням харіджитів, головою релігійної общини, халіфом, може стати будь-який послідовник ісламу, обраний даною общиною.

Община має право змістити будь-якого небажаного халіфа.

Вже в середині VIII ст. харіджити втратили свій вплив.

І зараз існує лише одна харіджитська община – ібадіти (в Оммані і деяких районах Африки).

Сунізм є найбільшим напрямком в ісламі.

Майже 90% мусульман світу – суніти.

Розподіл ісламу на сунізм та шиїзм відбувся в результаті політичної боротьби за престол Халіфа.

Сунізм, який спирається на Коран і Суну, був офіційною релігією Арабського Халіфата.

Послідовники сунізму визнавали законність влади перших чотирьох халіфів, а шиїти вважали єдиним законним главою мусульман четвертого халіфа Алі (вмер у 661 році) – двоюрідного брата і зятя Мухаммеда.

Гаслом шиїтів був принцип спадкоємної духовної влади, тобто передача трону халіфів спочатку Алі, а після його смерті – його нащадкам (так виникло вчення про імамат).

Послідовники шиїзму визнають 12 імамів з числа прямих потомків Алі.

Шиїти, як і суніти, визнають святість Корану, а в Суні визнають тільки ті хадиси, автором яких є четвертий халіф Алі та його послідовники.

Разом з тим шиїти мають і власні «священні писання» - ахбари, куди входять хадиси, зв'язані з іменем Алі.

Контрольні питання і завдання до теми №4.

1. Як виник буддизм?
2. Що Ви можете розповісти про засновника буддизму?
3. Які особливості буддизму зближують його з іншими світовими релігіями?
4. Назвіть основні ідеї буддизму.
5. Назвіть «чотири шляхетні істини буддизму».
6. Які Ви знаєте напрямки буддизму?
7. В чому особливості регіональних форм буддизму?
8. Які умови привели до виникнення і поширення християнства?
9. Назвіть ідейних попередників християнства і дайте їм характеристику.
10. Що запозичило християнство з іудейської релігії?
11. В чому сутність полеміки навколо особи основоположника християнства?
12. Чому історична школа вважає Ісуса Христа реальною особою?
13. Які чинники привели до перетворення християнства в державну релігію Римської імперії?
14. Які причини поділу християнських церков?
15. Дайте характеристику православ'ю як різновидності християнства.
16. Які світоглядські відмінності існують між православ'ям і католицизмом?
17. Дайте оцінку соціальної доктрини католицизму.
18. В чому особливість віровчення і культу католицизму?
19. Як виник протестантизм?

20. Що є загальним у віровченні та культурі протестантських віросповідань?
21. Опишіть умови, що сприяли виникненню ісламу.
22. Що Ви знаєте про Мухаммеда?
23. Що таке Коран?
24. Які особливості віровчення і культу ісламу?
25. Назвіть основні догмати ісламу.
26. Назвіть п'ять «стовпів віри», на які спирається іслам.
27. Назвіть основні напрямки в ісламі і дайте їм характеристику.
28. З чим пов'язане посилення ролі ісламу в економічному, політичному та духовному житті східних країн?